

Prof. Rafal Wnuk, Dr. Jan Szkudlinski

Antrojo pasaulinio karo muziejus, Lenkija

NUSIKALSTAMAS ELGESYS SU KARO BELAISVIAIS PAGRINDINĖJE ANTROJO PASAULINIO KARO MUZIEJAUS EKSPOZICIJOJE GDANSKE

Šiuo metu Lenkijos mieste Gdanske kuriamas Antrojo pasaulinio karo muziejus. Tai bus išskirtinė vieta, kurioje papasakosime apie didžiausią ir pražūtingiausią konfliktą žmonijos istorijoje. Ekspozicija bus išdėstyta beveik 7 000 kv. metrų plote, ir ją sudarys apie 1 600 skirtingų eksponatų. Savaimė suprantama, kad muziejuje bus papasakota sudėtinga Lenkijos karo metų istorija, jos pakilimai ir nuosmukiai, tačiau visa tai bus pavaizduota platesniame šio konflikto istorijos kontekste; tikimės, kad tai padės užsienio svečiams geriau suprasti skaudžią praeitį. Tačiau šis pasakojimas neapsiribos vien Lenkijos istorija – bus nagrinėjami ir bendresni klausimai bei problemos. Vienas iš jų, atskirai pristatytas pagrindinėje ekspozicijoje, – tai Antrojo pasaulinio karo žiaurumai.

Per karą nežmoniško elgesio su pavieniais karo belaisviais ar mažomis jų grupelėmis atvejų pasitaiko visuose frontuose ir žemynuose; tai veikiausiai neatsiejama nuo žiaurios pačios ginkluotos kovos esmės. Tačiau per Antrąjį pasaulinį karą kai kuriose vietose buvo padaryta žvėriškų karo nusikaltimų prieš karo belaisvius, kurių aukomis tapo dešimtys, šimtai ar netgi šimtai tūkstančių žmonių. Be to, kai kurie kariai žuvo ne dėl to, kad jiems teko mūšyje akis į akį susidurti su nuožmiais priešais, norinčiais juos paimti į nelaisvę, bet dėl šaltų ideologija pagrįstų sprendimų, priimtų saugiuose politikų kabinetuose. Šie žiaurumai bus įpinti į bendrąją ekspozicijos pasakojimą apie karą.

Pirmosios didelio masto karo belaisvių žudynės bus pristatytos pagrindinės ekspozicijos dalyje, kurioje pasakojama apie 1939 metų Lenkijos kampaniją. Tais metais vokiečiai negailestingai ir žiauriai įsiveržė į Lenkiją, ir daugelis nusikalstamo elgesio atvejų, paprastai siejamų su vėlesniais Antrojo pasaulinio karo etapais, kaip antai oro antpuoliai prieš civilius gyventojus, nuosavybės teisės nepaisymas ir įkaitų ėmimas, – pasireiškė jau tada. Be to, buvo padaryta ir nusikaltimų prieš karo belaisvius; apytiksliais duomenimis, Vokietijos kariuomenė nužudė ne mažiau kaip 2 500 lenkų karo belaisvių, o didžiausios skerdynės įvyko 1939 m.

rugsėjo 9 d. Cepeliuве, Vidurio Lenkijoje, kai vokiečių pulkininkas Walteris Wesselis, vadovavęs 29-ajai motorizuotajai pėstininkų divizijai, įsakė sušaudyti apie 300 lenkų karių, kuriuos jo divizija buvo neseniai paėmusi į nelaisvę, tvirtindamas, kad lenkai yra partizanai, kovojantys be karinių uniformų. Šis įvykis, kaip ir kiti įstatymų pažeidimai, kuriuos vokiečiai padarė 1939 m., parodo, kad Rytuose nuo pat pradžių šis konfliktas buvo visa naikinantis karas. Ši istorija bus papasakota įprastais būdais, pasitelkiant atspausdintas nuotraukas ir tekstus.

Antroji vieta, kurioje bus vėl prisimintas elgesys su karo belaisviais, tai ekspozicijos skyrius, skirtas Japonijos okupuotoms Azijos žemėms. Be visiems gerai žinomų istorijų apie blogą elgesį su stovyklose kalintais baltaodžiais karo belaisviais, bus atkreiptas dėmesys į karo belaisvių žudynes ir atvejus, kai karo belaisviai buvo naudojami vietoj manekėnų, treniruojantis kovoti su durtuvais. Šie pasakojimai bus pagrįsti nuotraukomis, įskaitant ir tas, kurios, mūsų žiniomis, iki šiol dar niekur nebuvo paskelbtos.

Vienas iš pagrindinės muziejaus ekspozicijos skyrių bus skirtas nusikalstamiems kariavimo būdams. Čia bus pabrėžti trys pagrindiniai dalykai: 1) miestų bombardavimas iš oro; pirmą kartą taip pasielgė nacių valdoma Vokietija, o vėliau ribotu mastu miestus iš oro bombardavo Japonija ir Sovietų Sąjunga, kariaudama su Suomija 1939–1940 m.; vėliau ši metodą pritaikė sąjungininkai, išsiųsdami bombonešių armadas į Vokietiją ir Japoniją; 2) Leningrado blokada – tai išskirtinis pavyzdys, kai buvo pamėginta badu numarinti vieno iš didžiausių Sovietų Sąjungos miestų gyventojus; 3) ir pagaliau vokiečių vykdytas iš Sovietų Sąjungos paimtų karo belaisvių genocidas, kurio aukomis tapo apie tris milijonus karių; maždaug milijonas iš jų 1941 m. pabaigoje mirė iš bado belaisvių stovyklose. Apie šių aukų likimą bus papasakota pasitelkiant trumpą garso ir vaizdo pristatymą: paaiškinimai bus papildyti filmuota medžiaga ir nežmoniško vokiečių elgesio aukų nuotraukomis, pabrėžiant Raudonosios armijos eilinių karių kančias. Galbūt ne visi šie kariai norėjo kovoti už tėvynę valdančią komunistinę totalitarinę režimą, tačiau priešui tai neturėjo jokios reikšmės. Pristatymas bus papildytas daiktais, iškastais kai kurių karo belaisvių stovyklų, buvusių dabartinėje Lenkijos teritorijoje, vietovėse. Nevalia pamiršti, kad masinės sovietų karo belaisvių žudynės buvo vienas iš reikšmingiausių pavienių genocido atvejų, išskyrus Holokaustą.

Paskutinė vieta, kurioje bus dar kartą papasakota apie nusikalstamą elgesį su karo belaisviais, tai skyrius, skirtas siaubingiems vokiečių ir sovietų okupaciniams režimams Europoje. Ekspozicijos dalyje, kurioje bus parodyta, kaip naciai ir sovietai elgėsi su lenkų karinio ir socialinio elito atstovais, bus paminėtos ir Katynės žudynės. Ekspozicijoje bus papasakota apie šį nusikaltimą ir vėlesnį mėginimą nusišluoti kaltininkų tapatybes, nes šis įvykis

yra itin reikšmingas Lenkijos karo ir pokario metų istorijos aspektas. Šias žudynes vaizdžiai pristatyti padės specialus pristatymas, kurį rengiant pasitelktos daugialypės terpės priemonės. Pristatant šį nusikaltimą, daugiausia dėmesio bus skirta aukų šeimų, kurioms ištisus dešimtmečius buvo meluojama apie jų mylimų žmonių likimą, kančioms ir neretai slapta puoselėtoms viltims, kad artimieji kada nors sugrįš. Šis pristatymas bus parodytas specialiai įrengtoje salėje: naudojantis scenografijos priemonėmis, imituoti miškai, kuriais buvo apšodinti lenkų karininkų kapai. Bus parodyta daug kapuose rastų arba šeimų išsaugotų daiktų. Pasirinkti tinkamą Katynės žudynių pristatymo būdą buvo vienas iš sudėtingiausių uždavinių, kurį turėjo išspręsti mūsų grupė, rengdama pagrindinę ekspoziciją, nes, skirtingai negu kitais nusikalstamo elgesio su karo belaisviais atvejais, privalėjome parodyti, kad šis įvykis vėliau buvo slepiamas. Tikimės, kad bendradarbiaujant su ekspozicijos grafikos dizaineriais (belgų įmone „Tempora“) ir menininkais, dirbančiais su daugialypės terpės priemonėmis (Krokuvoje įsikūrusia lenkų bendrove „NoLabel“), mums pavyko parengti priimtina sprendimą. Nuoširdžiai kviečiame Jus visus 2016 m. pabaigoje atvykti į mūsų muziejų ir patiems įvertinti ekspoziciją.

Daugiau informacijos apie muziejų ir jo ekspoziciją galima rasti mūsų interneto svetainėje.

Interneto svetainės versija lenkų k.

www.muzeum1939.pl

Interneto svetainės versija anglų k.

<http://www.muzeum1939.pl/en/home-page>